

ХУМАНИСТИЧНИ ИДЕИ В ОБРАЗОВАНИЕТО

Росица Иванова

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

„Може би именно в хуманността на образованието
се крие величието и мизерията на педагогиката.“

Рикардо Насиф

Резюме. В статията се разглежда хуманизмът като интегрална насоченост на образованието. Идеята за хуманизация на образованието изисква обръщане към най-перспективните психолого-педагогически теории за развитие на човека (Л. С. Виготски, Жан-Пиаже, Е. Маслоу, К. Роджърс, А. Комбс и др.). Хуманизмът засилва ролята на субективния фактор, като изменя позициите на педагога и учащите се. Педагозите хуманисти считат, че у всяко дете е заложена уникална екзистенция – неговото индивидуално Аз. Задача на образованието е да се създадат условия за самореализация на тази екзистенция. Практическа реализация хуманистичните идеи намират израз в т.нар. открити (алтернативни) училища, получили развитие в САЩ, Великобритания, Скандинавските страни, Франция и др. Неохуманистичната школа се противопоставя на авторитарното образование. Изисква се по-голяма свобода в училище, емоционален комфорт и рефлексивно управление.

Keywords: humanistic ideas, education

Хуманизмът е непреходна ценност и интегрална насоченост на образованието и възпитанието. Първоначалната му латинска форма е *studia humanitatis*. В този вид е било въведено от ренесансовите хуманисти, предшествващи Цицерон, който се е стремил да подчертае че понятието „човечност“, като най-важен резултат на културата, изработен в древногръцките полиси, се е появило и на римска почва (Брагина, 2002).

Според Е. Динев ¹⁾ хуманизмът, като понятие, може да се разглежда в три аспекта:

– като прогресивно течение от епохата на Ренесанса и Реформацията, което издига в култ художествените и литературните творби на античните автори и провежда научни търсения в областта на естествените и техническите науки;

– като система от възгледи, които изразяват уважение и защитават човешкото достойнство и основните граждански свободи;

– като човечност, човеколюбие.

В Wikipedia, the free encyclopedia²⁾ хуманизмът в най-общ смисъл се разглежда като проява на любов към човека, човеколюбие, човечност. Негови производни понятия са: хуманитаристика, хуманни науки, хуманност. Хуманизмът парадигма, който се очертава през 60-те години на XX век, фокусира върху човешката свобода, човешкото достойнство и потенциал.

Основна теза на хуманизма според Huitt³⁾ е, че човекът действа целенасочено, съзнателно и оценъчно. Разбира се, тази теза има и своята антитеза. Според трансхуманистите (и не само според тях) човекът е временно изпълняващ „длъжността“ венец на творението. От гледна точка на (Ефремов, 2003): „Еволюционно погледнато, смисълът на всеки животински вид е от него да произлезе някой следващ, по-висш. Смисълът от съществуването на маймуната е бил да произлезе от нея човекът, смисълът на човека – да произлезе онзи следващ, спрямо който ние ще сме в ролята на маймуни...“.

Хуманистите считат, че личността трябва да се изучава като едно цяло, особено по отношение на индивидуалното развитие и формиране в житейски план. Следва самообразованието, мотивацията и целите са обект на особен интерес⁴⁾.

Идеята за хуманизация на образованието изисква обръщане към най-перспективните психолого-педагогически теории за развитие на човека (Л. С. Виготски, Жан-Пиаже и др.), върху чиито основи е възможно да се построи общата културно-историческа или социална концепция за образованието, теории на педагогиката и практическото възпитание.

Също така интерес представлява хуманистичната ориентация, наречена „трета сила“ в психологията. Програмата в това направление се е оформила под влияние на философията на екзистенциализма и идеите на американските психолози – Е. Маслоу, К. Роджърс, А. Комбс и др. представители на хуманистичната психология. Не може да се каже, че е единна систематизирана теория, тъй като различните ѝ последователи предлагат различни схеми. Основно положение, което авторите на хуманистичната психология взимат от философията на екзистенциализма, е идеята за свободата на личността, тъй като, когато човек усеща психологическа свобода, той може да действа в позитивен, доверителен и конструктивен маниер.

Хуманистичната психология се обособява през 70-те години на XX век. За неин основоположник се приема Ейбрахам Маслоу. Застъпници са Ерих Фром, К. Голдщайн, К. Бюлер.

През 1962 год. се създава Американската асоциация по хуманистична психология и издава специално списание. Ерих Фром, Е. Маслоу и К. Голдщайн развиват идеята за самоактуализацията на личността, К. Бюлер – за самоосъ-

ществяването. Въз основа на идеите на хуманистичната психология се обособява недирективната педагогика. Централно понятие в нея е хуманистичното образование (Корсини, 1998).

Според Н. Рейдж и Д. Берлинер хуманистичното образование се основава върху пет основни принципа:

1. Учениците да учат това, от което имат нужда и което желаят да учат.
2. Да се научат как да учат, отколкото да придобиват фактическа информация.
3. Самооценката е най-значимото условие за работа с учениците.
4. Чувствата са толкова важни, колкото и придобиването на факти.
5. Ученето е успешно само когато ученикът не се чувства застрашен.

В една или друга степен идеите на хуманистичното образование са лансирани в различните реформаторски движения от първата половина на XX век, а някои и преди това. Например: Клапаред утвърждава схващането за уважение към личността на детето и зачитане на неговите права, както и необходимостта да се съблюдават закономерностите в развитието на детето.

Лев Толстой развива идеята за свободата, а Мария Монтесори създава система за самообразование на децата. Елен Паркхърст поставя акцент върху свободата на децата и използване на времето според интересите и възможностите им (Е. Клапаред, 1934)

Когато се разглежда проблемът за хуманизацията на образованието от гледна точка на съвременната образователна теория и практика, в центъра на интерпретацията трябва да се поставят самооценката и самоактуализацията на учащия се в цялостния педагогически процес. От гледна точка на (Жукоцкий В, 2005) хуманизмът засилва ролята на субективния фактор, като изменя позициите на педагога и учащия се.

Според К. Роджърс в зависимост от психологическата комфортност на взаимоотношенията учител–ученик намаляват или нарастват шансовете за здравословно развитие на личността. Пред учителя и пред психотерапевта К. Роджърс поставя една и съща цел – да се помогне на индивида да достигне в пълна степен своето самоосъществяване. К. Роджърс, както и повечето представители на хуманистичната психология, настояват за промени в образователните системи. Практическата реализация на тези идеи се осъществява в т.нар. открити или алтернативни, получили разпространение в САЩ, Великобритания, Скандинавските страни, Франция и др., като се започне от 60-те години на XX век до днес.

Образователната програма на „хуманистичното училище“ се конкретизира през 70-те години на XX век от професора в Нюйоркския университет Д. Майерс, а идеалът за хуманистично образование продължава да оказва влияние върху педагогическите кръгове в Европа и до днес.

Особено значение за педагогическата практика през 80-те години на XX век придобиват идеите на А. Комбс за хуманистична ориентация на образованието, като по-конкретно се има предвид следното:

- Да се признае приоритетът на вътрешния живот на ученика.
- Да се персонализира обучението (взаимно разбиране между субектите).

Американският педагог Фантини определя по следния начин популярното в САЩ движение за „хуманистично училище“: „Хуманистичната тенденция отделя максимално внимание на човешкото Аз и на неговата взаимовръзка с интелектуалната и емоционалната сфера“. Според Петровская привържениците на това училище поставят акцент върху автономията на личността и правото ѝ на свободен избор. Те приемат, че образователната функция на училището не бива да измества главната му задача – да формира човека, за когото най-важното е еманацията на субективното Аз. Привържениците на неохуманистичната школа, към която принадлежат М. Грин, Дж. Холд, Дж. Неллер, М. Фантини и А. Комбс, се противопоставят на авторитарното образование и възпитание. Те поставят изисквания за по-голяма свобода в училище и за емоционален комфорт:

- за хуманизиране на духовно-емоционалната сфера на човека;
- за междуличностни отношения на хуманистична основа;
- неохуманистичната философия на образованието е против съществуващия в училище шаблон, който не дава възможност на учениците за самоизява;
- високо се ценят индивидуалните различия и автономията на личността;
- функциите на учителя се свеждат до създаване на условия за реализация на природния потенциал;
- акцентира се върху психотерапевтичните техники на „вербалното учене“ и „разбиране на чувствата на другия“;
- за ефективен способ за практическо осъществяване на идеите на недирективната педагогика се счита доверителната беседа на учителя с учениците.

Тези изисквания до голяма степен не се съотнасят с действителността в сферата на образованието. В съвременното училище често отношението към учениците не е добронамерено, от което произтича деформация на нравствеността им и те понякога са способни на жестоки постъпки. Авторитарният стил е неприемлив за съвременното училище, защото то изисква да се изключат методите на принуда и всеки ученик да се чувства личност, да му се дава увереност, че ще постигне успех, да се научи да учи, да не допуска изоставане.

Хуманистичният подход в образованието се характеризира с рефлексивно управление. То не може да се постигне, ако учителят не умее да отрази вътрешния свят на ученика от гледна точка на личностните механизми за саморегулация. Рефлексивното управление също така предполага два вида функции на учителя:

- построяване на предметното съдържание на дейността на учещите се;
- определяне на формите на съвместна дейност.

Обща идея в основата на тези функции е развитието на активност и самостоятелност на учещите се в процеса на усвояване на знания. Организацията на съвместната дейност с учещите се може да варира – от строга регламентация до развитие на активна самодейност у членовете на групата. Привържениците на хуманистичното образование са загрижени, че практическата реализация на техните идеи среща трудности и в тази връзка има известни разочарования.

Налице е процес на дехуманизация на образованието, изразяващ се в следното:

- недооценяване на субективността на учащия се;
- превръщане на обучението в стандартизиран „индустриален процес“, в който всеки подлага на еднаква обработка еднакви методи по строго предписана „отгоре“ програма;
- абсолютизация на ролята на учещите се като обект на педагогическо взаимодействие;
- формализация и отчуждаване в отношенията между педагози и учащи се.⁵⁾

В заключение можем да обобщим, че методологическите принципи на концепцията за хуманистичното образование се базират върху екзистенциалната философия и хуманистичната психология. Основен принцип е принципът за самоактуализация на личността. Друг основен принцип, изведен от К. Роджърс, е, че организъмът на човека притежава една основна тенденция – да се актуализира, да съхранява и да увеличава себе си. Хуманистичното образование в Европа и САЩ се опира върху тези изводи на психологията. Педагозите хуманисти считат, че във всяко дете е заложена уникална екзистенция – неговото индивидуално Аз. Според Ясперс основната задача на образованието е в това, да се създадат условия за самореализация на тази екзистенция (К. Ясперс, 1996).

БЕЛЕЖКИ

1. <http://philosophy.evgenidinev.com/humanismus/>
2. wikipedia, the free encyclopedia
3. <http://chiron.valdosta.edu/whuait/>
4. www.jcn.com/humanism.html
5. <http://www.learning-theories.com/humanism.html>

ЛИТЕРАТУРА

- Антология по теория на възпитанието.* (1997) 1 том, С., Веда – Словена – ЖГ. (съставител – Л. Димитров)
- Брагина, Л. (2002). *Итальянский гуманизм эпохи Возрождения.* Москва: Идеалы и практика культуры.

- Ефремов, И. (2003). *В търсене на бъдещия човек. Тера Фантастика*, № 1.
- Жукоцкий, В. (2005). *Основы современного гуманизма*. М. „РГО“.
- Клапаред, Е. (1934). *Функционално възпитание*. София: „Факел“.
- Корсини, Р. (1998). *Енциклопедия по психология*. София: „Наука и изкуство“.
- Петровская, А. (1982). *Теоретические и методические проблемы социально-психологического тренинга*. Москва: Московского университета.
- Ясперс, К. (1996). *Духовната ситуация на времето*. София: „ЛИК“.

HUMANISTIC IDEAS IN EDUCATION

Abstract. The article considers humanism as an integral focus of education. The idea of humanisation of education requires turning to the most promising psychologo-pedagogical theories of human development (L. S. Vygotsky, Jean Piaget, E. Maslow, K. Rogers, A. Combs, etc.). Humanism strengthens the role of the subjective factor, amending the positions of educators and learners. The pedagogues – humanists consider that each child has a unique existence – his/her individual Self. The task of education is to create the conditions for self-realization of this existence. The humanistic ideas find practical realization in the so-called open / alternative schools, having evolved in the United States, the United Kingdom, the Scandinavian-countries, France and others.

Rositsa Ivanova
PU „Paisiy Hilendarsky“
Plovdiv, Bulgaria
✉ e-mail: rveleva@abv.bg